

ERDIKO KAIERA

ITZULPENGINTZA

Kasu kontrako norabideari:



literatur esportazioa hizpide

Itzulpenez hitz egitean inportaziora joan izan zaigu inertziaz begirada: beste hizkuntza batzuetatik euskarara ekarri denera, ekartzeko dagoenera, ekarritako horren harrerara.

Azkenaldian, ordea, alderantzizko norabideari erreparatzen hasiak dira zenbait, eta euskaratik eramaten denak ere badu muntarik. Maria Colera itzultzailearekin, Elizabete Manterola ikertzailearekin eta Xabier Payarekin (Donostia 2016) jardun dugu gaiaren bueltan.

| DANELE SARRIUGARTE |

AZKEN HAMARRALDIAN LORATU DA, bai behintzat modu antolatuan. 2003an eman zuen euskaratik beste hizkuntzetara itzultzeko lehen diru-laguntza Eusko Jaurlaritzak. 2004an jarri zuen martxan EIZIE itzultzaileen elkarteak helburu bereko lehen programa: “Idazlea itzultzailearen lantegian”. 2006tik aurrera urtero eskaini ditu EAEko Gobernuak euskarazko literatura nazioartekotzeko poltsak: lehenik Kultura Sailaren bidez, Etxepare institutuaren eskutik gero.

2005aren bueltan ekin zion Elizabete Manterolak doktore-tesiari, euskaratik itzultako literatura aztergai: “Ikusi genuen kanpora begirako ekoizpena garrantzia hartzen ari zela, eta helburua izan zen katalogo bat sortzea. Gutxi gorabehera bagenekien zer zegoen itzulita, baina zenbakitan jarri nahi genuen, azterketa xehe baten bitartez”.

Eta lagungarri suertatu da, Coleraren ustez: “Manterolak egindako lana oso beharrezkoa iruditzen zait, batetik, erreferentzia-iturri gisa, eta, bestetik, aukera ematen duelako itzuli dena aztertzeko, hainbat aldagairen argitan: garaia, generoa (idazleena zein literarioa), helburu-hizkuntzak, argitaletxeak... Interesgarria da horri guztiari erreparatuta ondorioak ateratzea, oinarri baten gainean eta ez usteen gainean”.

Zertarako: elkarrizketa xede

Kontua zertan den zehaztuta, funtsezkoa da beste galdera bati heltzea. Zertarako balio dezake kanpora bidaiatzeak, euskarazko literaturaren eremuan, barne-mailan?

Colerak uste du elkarrizketa sortzeko eta gure paradigmak auzitan jartzeko tresna dela literatura. “Hasieran obraren hizkuntz komu-

nitatearen barruan gertatzen da, baina itzulpenak aukera ematen du elkarrizketa hori beste hizkuntza komunitate batzuekin ere egiteko. Gainera, paradigma filosofiko gehienak hizkuntza inperialetatik datozkigu, eta horregatik iruditzen zait hain garrantzitsua gure hizkuntza ez-hegemonikoak ere itzultzea, mundu-ikuskerara nagusia alde askotatik pentsatu eta zalantzan jarri ahal izateko”.

Manterolak gehitu du hizkuntzen arteko harremanak lantzeko ere balio dezakeela, “ez daitezen alde bakarrekoak izan, aldebakartasunak batzuetan mendekotasuna sortzen baitu”.

Eta, paradigmatar itzulita, geureak ez ezik, geurekiko aurreiritziak ere hausteko. “Euskal gaiak denak izan daitezke”, azaldu du Colerak, “baina badago iruditeria finkatu bat euskal gaiak zer diren, euskalduntasun bezatu bat, eta hori eteteko balio dezake zenbait literatur lan itzultzeak”.

“Hizkuntza txikiak itzultzerakoan gakoa da zer sistema literariok hartzen dituen erabakiak: hizkuntza txikiaren ala metropoliaren esku dago?”

Maria Colera

Nola: batzuetan, zubiak oztopo

Arriskuak ere baditu, haatik. Tartean, nabarmen, jatorrizko mezua lausotzea, telefonoaren jolasean bezala. Payak Ingalaterran irakasle aritu zen garaira jo du: “Aukera izan nuen aztertzeko ea zer espainiar idazle irakurtzen ziren gehien bertako unibertsitateetan, eta lehen hamar autoreen artean sarri agertzen ziren Bernardo Atxaga, Manuel Rivas eta Quim Monzó. Oso kasu agerikoak dira: gaztelania ez beste hizkuntza batean idazten dute hirurek, baina merkaturatzea beste modu batean egin dute, eta begira akademiak nola hartu dituen... Estandarizazio-prozesu bat gertatu da”.

Abiapuntuari berari erreparatu dio Colerak: “Hizkuntza txikiak itzultzeko garaian



Aurtengo apirilean aurkeztu zuten Itzultzaile Berriak egitasmoa Etxepare institutuak, Donostia 2016k eta EIZIEk. Argazkian Aizpea Goenaga (Etxepare), erreportaje honetan hitz egin duen Xabi Paya (2016) eta Iñaki Iñurrieta (EIZIE).

gakoa da zer sistema literariok hartzen dituen erabakiak, horrek guztiz baldintzatzen baitu itzultzen dena, itzultzen denaren harrera... Beraz, noren esku dago? Hizkuntza txikiaren literatur sistemaren esku ala hizkuntza txikiaren metropoliaren esku? Metropoliko sistemak bere baitako ale exotikoak kanporatzeko borondatea izan ohi du, zentralitateari kutsu exotikoa ematekoa. Euskararen kasuan, adibidez, sarri zubi-hizkuntza bidez egiten dira itzulpenak, gaztelaniaren bitartez, eta itzuli diren gauza askok ez dute islatzen euskaraz esaten den gauza berbera: harremana baldintzatua dago, eta otzandua”.

Itzulpen-moldeen hariari egin dio tira Manterolak: “Arriskuak badaude, noski: egokitu izan zait aditzea Atxagak zuzenean gaztelaniaz idazten duela. Horregatik da garrantzitsua zuzeneko itzulpenak bultzatzea, ahal den neurrian. Hala ere, gauza bakoitza bere garaian ipini behar da: hizkuntza gutxitu bat izanda, ez da harritzekoa garai batean zeharka itzuli izana. Era berean, normalean, argitaletxeak ez dira itzultzaile ezezagunekin fio, eta zuzenean egin dezakeen norbait egon arren, akaso ez dute onartzen. Ondo legoke ikustea zer joera ari garen hartzen azkenaldian: zenbat itzultzen den zeharka eta zer merkatura begira, nork erabakitzen duen nola itzuli, idazlea derrigortzen ote duten bere lana itzultzeraz... Bestalde, zeharkako itzulpena ez da berez txarra, batzuetan hori da lan batera iristeko modu bakarra. Baina zuzenean egin genezakeen zerbait zeharka egiten badugu, hori aztertu beharra dago”.

**“Arriskuak badaude, noski:
egokitu izan zait aditzea
Atxagak zuzenean
gaztelaniaz idazten duela”
Elizabete Manterola**

Azken ordukoa

Hasieran aipatzeke laga dugun beste ekimen bat ere bada, orain hilabete gutxi aurkeztua: Itzultzaile Berriak. Donostia 2016k sustatu du, Etxepare Institutuarekin eta EIZIErekin elkarlanean. Apirilean plazaratu zuten deialdia: kanpoko 8 itzultzaile nahi zituzten, bakoitzak euskarazko lan bat itzul zezan bere jatorrizko hizkuntzara. Baldintzak: itzultzaileek eurek aukeratzea euskarazko itzulgaia eta jaioterrian argitaratzeko modua bilatzea. Modalitateak, bi: euskaraz ezer ez zekiten 4 itzultzaile eta gutxieneko maila bat zeukaten beste hainbeste. *Modus operandia*: euskaraz ez dakiten itzultzaileek hiru hilabeteko egonaldia egingo dute Euskal Herrian hizkuntza ikasteko, eta zer edo zer badakitenek, aldiz, hilabetekoa. Azkenik, ez da zubi-hizkuntzen erabilera baztertzeko.

Ekimenaren bueltan sortutako zalantzen harira galdetu diogu Payari. Baga: nola ikasiko dute hizkuntza hain denbora laburrean? “Inork ez dezala pentsatu euskaraz bizitzeko formakuntza emango zaienik. Itzulpengintzan, batez ere, hizkuntzaren ezagutza pasiboa lantzen da, eta trebakuntza oso espezifikoak jasoko dute. Aldi berean, tandem bana esleituko zaie, EIZIErekin elkarlanean: beti izango dute itzultzaile edo idazle bat ondoan, eta horri esker sare oso interesgarri bat sortuko da, eta jatorrizko testua behar bezala lantzeko erreferentziatzeko pertsona bat izango dute. Gainera, itzultzaile bakartiaren mitoa hautsi behar da, eta ahalegin garbi bat egin

nahi izan dugu erakusteko euskara ikastea beste edozein hizkuntza ikastea bezain zaila edo erraza izan daitekeela”.

Biga: euskaraz ez badakite nekez ezagut dezakete euskarazko literatura sakonki; aukeratutako obrak ez ote dira izango kanpoan jadanik ezagunak direnak, ez ote dute kanona areago berretsiko? “Hori

baino, oso itzulpen errazeko obrak proposatu dituzte. Aurkeztu zaizkigun itzultzaileak profesionalak dira, eta jakin badakite zer den obra bat itzultzea. Hautagai askok gaztelaniaz dakite eta ezagutza horri egiten diote tira, bai, baina beste askok sarea bilatu dute, euskal etxeen bidez-eta. Merkaturatzeko aukerei ere erreparatu diete, eta argitaletxeen interesak bermea ematen dizu”.

Aurrera begira

Ibiltzeko dagoen bideari erreparatuta, azken hausnarketa hizlariak, bakoitzak beretik. Paya: “Euskal literaturaren nazioartekotzean

etxea eraikitze dago. Itzultzaile Berriak proiektutik hainbat ondorio aterako ditugu, eta ikusiko dugu ea irizpide batzuk aldatu behar diren, baina ez daukat zalantzarik Etxepare bezalako erakunde batek itzultzaileak trebatu behar dituela. Bere egitekoa bada euskal literatura zabaltzea, zer da hau ez baldin bada irekiera horretarako bideak sortzea? Merkaturatu daitekeen lagin horretan ez badira elementu gehiago sartzen, beti ibiliko gara liburu bera besapean”.

“Euskal literaturaren nazioartekotzean etxea eraikitze dago. Itzultzaile Berriak proiektutik hainbat ondorio aterako ditugu”
Xabi Paya

Colera: “Hizkuntza txikien arteko elkarrizketa-zubia etenda dago: edo hizkuntza inperialetatik iristen zaizkigu gauzak edo hizkuntza inperialetara iristen gara gu, baina muga hori beti dago. Oso garrantzitsua iruditzen zait Mendebaldetik kanpoko literaturak geureganatu ahal izatea, aukera bakartzat jotzen ditugun paradigma asko unibertsalak ez direla ikusteko; eta, alderantziz ere, gure txikitasunetik unibertsala txikitu ahal izatea, eta kanpora begira gure ekarpena egitea. Bestalde, zer itzultzen den ez da erabaki neutroa, politikoa baizik, eta legitimoki politikoa, baina erabaki hori zehazten duten irizpideak finkatu behar dira, eta irizpideen inguruan bai eztabaidatu genezake: zer itzultzen den, zertarako, norentzat, zergatik eta nola. Edozer abiatu aurretik bost galdera horiek argitu behar dira, bestela halako inertzia batzuetan sar gaitezke, eta itzulpen-politika zehatzik gabe jardun”.

Manterola: “Gaiaren inguruko eztabaida bultzatuko nuke. Gero eta garrantzi handiagoa dauka, eta ez dakit zer politika hartu beharko lirakeen, baina badauzkat hausnarketarako gako batzuk, besteak beste, itzulpena eta esportazioa ez direla beti gauza bera, alegia, barne-kontsumorako ere itzultzen dela. Aberasgarria litzateke hainbat eragile biltzea gogoetara, eta kontrako norantzan badugu adibiderik: Literatura Unibertsala bilduma; Eusko Jaurlaritza, EIZIE eta argitaletxeak batzen dira hor. Azkenik, itzulpenak aztertzen ari garen unean literaturaren beraren funtzionamendua aztertzen ari gara; zer, nork eta nola itzuli den aztertzen dudaren arren, azken batean, literaturak berak hartzen dituen joerak ikertzen ari naiz. Garrantzitsua da ikuspegi horretatik abiatzea”. ■

**VITORIA
GASTEIZ**
green capital

**Gasteizen euskarazko
hauek ez galdu**



Zu euskalduna zara, inguruan, ordea, euskara ez dakien edo maila hobetu nahi duen norbait izango duzu. Lagundu iezaguzu ikasteko zenbat aukera duen zabaltzen eta animatu ikastera.

▶ Euskara ikastaroak gizarte etxeetan

Matrikula: irailaren 2tik 14ra
Info +: www.vitoria-gasteiz.org/euskara

- Gurasoentzako ikastaroak
Gizarte etxeetako gertutasuna aprobetxatuz eta umeen eskola ordutegi berberetan, badago euskara ikasteko aukera.
- 55 urtetik gorakoentzako ikastaroak
Aitona-amonentzat ilobez gozatzea baino gauza handiagorik ez dago. Gizarte etxean oinarritzko maila lortu eta familiarekin praktikatuz!
- Atzeritarrentzako ikastaroak
Gasteiz gero eta anitzagoa da; ziur asko ezagutuko duzu atzeritik etorritako lagun bat, esaiozu ongi etorria eman nahi diogula eta euskaraz egin diezaiozun harrera!
- Merkataritza eta ostalaritzako langileentzako ikastaroak.
Arlo horietan oso euskara gutxi edo ezer ez dakiten lagunak ezagun badituzu, eman ikastaro honen berri.

▶ Euskara ikasteko diru-laguntzak

2015eko uztailetik 2016ko ekainera euskara ikasi eta honako talde baten kide izanez gero, udal diru-laguntzez baliatzeko aukera:

- Gurasoak
- Aisialdiko begiraleak
- Kirol begirale edo entrenatzaileak
- Aisialdi begirale edo kirol entrenatzaile izateko ikastaroetako ikasleak
- Merkataritza arloko langileak (Merkataritza eta Industria Ganberaren bidez)
- Herritarrak (diru-laguntza hauetarako ezarritako mugak gaingitu ezean)

▶ Vitoria-Gasteizko euskaltegiak eta euskara ikasteko zentroak

IKA > 945 15 43 41 www.ikanet.net
AEK > 945 25 24 00 www.aek.org
UDABERRIA > 945 22 34 33
www.udaberria.org
HEGOALDE > 945 28 41 96
hegoalde@euskaltegihegoalde.org
BAI&BY > 945 15 71 10
gasteiz@baiby.com
MONDRAGON LINGUA > 945 15 01 55
www.mondragonlingua.com

_uhin luzera berean gaude, euskaraz!



Ayuntamiento
de Vitoria-Gasteiz
Vitoria-Gasteizko
Udala